

iránti érzéküket, hogy megtudják, kik is ők, és mik lehettek volna. Az új karrier pedig azután már egyszerűen csak a célt szentesítő eszköz.

West erőteljesen ellenzi a felmérések eredményeinek naiv felhasználását. De ez valóban azt jelenti, hogy a széleskörű felméréseken nyugvó kutatásnak nincs értéke? Ezek az ellentmondó vélemények inkább azt jelentik, hogy a kutatóknak az ilyen felmérési módszereket körültekintéssel kell alkalmaznia. A felmérések eredményeit azon kontextusok iránti érzékenységgel kell elemezni, amelyekben az adatokat gyűjtötték, az eredményeket úgy kell tekinteni, mint amelyek a legjobb esetben is csak korlátozott komplexitású egyedi pillanatsfelvételek. Ez azt is jelenti, hogy bár technikailag lehetséges, hogy az adatokat alapul véve kifinomult, sokrétű elemzéseket végezzenek, a legtöbb célra azonban az egyszerű, két szempontú elemzést kell elegendőnek tekintenünk. Azt is jelenti ez, hogy szükség van olyan kutatókra, akik az országos felmérések eredményeinek felhasználása mellett más, lehetőleg kvalitatív módszereket alkalmazva, még egy harmadik szempont szerint elemeznek.

A NIACE és az SCPR felmérések eredményei ugyanakkor fontosak, és nemcsak Britannia számára. A NIACE team arra a következtetésre jutott, hogy „a tanulásban gazdagok és a tanulásban szegények közötti műveltségmegosztás növekszik” (Sargant 1997). Valójában ez csak feltételezés marad. Mint ahogyan a fentiekben már említettük, sem a NIACE, sem pedig az SCPR eredményei nem adnak alapot arra, hogy hosszabb távon ilyen egyenes összehasonlításokat tehesünk. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a két felmérés eredményei megegyeznek ezzel a feltételezéssel. Néhány olyan tényt szolgáltatnak, amelyek kihatással vannak a tudás társadalmában a társadalmi kiközösítés szélesebb kérdéseire, olyan kérdésekre, amelyeket nemcsak Angliában kell megválaszolni. Ezek a kérdések igen nagy jelentőségűek mind a politika alakítói, mind pedig azon tudósok számára, akik az egész életet végigkísérő tanulás társadalmi feltételeinek a vizsgálatával foglalkoznak.

IRODALOM

- BEINART, S. & SMITH, P.: *National Adult Learning Survey 1997*. Department for Education and Employment, Sheffield, 1998.
- COURTNEY, S.: *Why Adults Learn: towards a theory of participation in adult education*. Routledge, London, 1992.
- CROSS, K. P.: *Adults as Learners*. San Francisco, 1983.
- SARGANT, N. & FIELD, J. & SCHULLER, T. & TUCKETT, A.: *The Learning Divide: a study of participation in adult learning in the United Kingdom*. National Institute of Adult Continuing Education, Leicester, 1997.
- WEST, L.: *Beyond Fragments: adults, motivation and higher education: a biographical analysis*. Taylor and Francis, London, 1996.

EWA PRZYBYLSKA: A LENGYELORSZÁGI FELNŐTTKÉPZÉS HELYZETE AZ 1990-ES ÉVEKBEN¹

A lengyelországi felnőttképzés gazdag hagyományokkal rendelkezik. Ebben különleges szerepet játszik az a körülmény, hogy ez a nép több mint 120 éven keresztül idegen uralom alatt szenvedett.

A Krakói Egyetem már 1776-ban előadás sorozatok és szemináriumok keretében hirdett meg népszerű tudományos témákban nyitott képzési lehetőséget a régió kézművesei számára. Ezt a kezdeményezést vette át azután a varsói és a wlnai egyetem. A germanizáló

¹ A szerző mellett többek között *Norbert Greger* tett igen sokat a lengyelországi felnőttoktatásért. Közös könyvük címe: *Erwachsenenbildung in Polen*. (Bonn: IIZ/DVV 1996.)

és oroszító tendenciák ellensúlyozásra a XIX. század második felében a lengyel népművelés keretében nagyon sok álcázott, újra és újra betiltott társaság jött létre a célkitűzéssel, hogy a három idegen uralom alatt lévő területen megőrizték és ápolják a lengyel nyelvet és a közös kulturális tradíciókat. Ilyen volt például a lembergi Népművelési Társaság (1867), a varsói Nemzeti Művelődési Titkos Társaság (1875), a varsói Népművelési Kör (1872) és a varsói illegális Női Népművelői Kör (1885).

Fontos szerepet vállalt a katolikus egyház. Az egyházi közösségekben több mint 2500 iskola és olvasó-terem jött létre, amelyeknek feladata az egyszerű nép vallási, lengyel anyanyelvi és általános műveltség alapjainak az oktatása volt. Különös figyelmet szenteltek a kézműveseknek is. Az „Iparművészeti Múzeumot” Varsóban már a XIX. század vége felé megalapították. Ebből jött létre azután 14 – iparos segédeket képző – kézműves iskola. Ezek az intézmények azután számos változás után 1962-ben létrehozták a még ma is élénk tevékenységet folytató Szakmai Képzés Társaságát (ZDZ).

Ezt a hagyományt azután a rövid két világháború közötti időszakban folytatták és továbbfejlesztették, és olyan tudományos munkákkal gazdagították, amelyeknek jelentőségét és értékét csak az 1989-es forradalmi változások után ismerték fel ténylegesen. A két világháború között éveken alakult ki a Grundtvig által inspirált bentlakásos népfőiskolai mozgalom is. A szocializmus korszakában mindezek a társadalmi intézmények nem illettek a rendszerhez, és ezért betiltották, illetve bekebelezték őket.

A politikai rendszerben bekövetkezett fordulat után ismét nőtt a jelentősége a népművelés demokratikus hagyományainak és gyökereinek, és ezek a civil felnőttképzés újbóli kialakításában meghatározó szerepet játszottak.

KerETFeltételek

Hasonlóan az egykori szovjet tömb valamennyi országához, a társadalmi és gazdasági átalakulás először Lengyelországban is soha nem tapasztalt bizonytalanságot idézett elő, és az új feltételekhez és körülményekhez való alkalmazkodás óriási egyéni erőfeszítéseket követelt. Közben már stabilizálódott a helyzet. A gazdasági fejlődés pozitív tendenciát mutat, a gazdasági élet motorját az időközben már a munkahelyek két harmadát biztosító magán cégek képezik. Mindenesre még mindig túl nagy az állami cégek részaránya, miközben gazdasági hatékonyságuk túl csekély. Különös problémát jelent a szén- és acéltipar, valamint a mezőgazdaság. Lengyelország mindazonáltal azon fáradozik, hogy az Európai Unió-beli tagságra pályázzon. A politikai és gazdasági életben szintén kirajzolódik bizonyos fokú stabilitás. Az egykor szétforgácsolt úgynevezett „jobb oldal” időközben a „Soidarnosc” vezetésével választói tömböt képez, és a legutóbbi választások során a legtöbb szavazatot könyvelhette el. A posztkommunistának is nevezett „baloldali” csoportosulások tömbje alig veszett szavazataiból, azonban koalíciós partnert nem talált. Az ugyancsak a „Soidarnosc”-ból létrejött, inkább liberális beállítottságú harmadik erőt képező tömb a „jobb oldallal” kötött koalíció mellett döntött. A „jobb” és a „bal” fogalmakat azonban már nem lehet a klasszikus értelemben meghatározni, ezeket inkább posztkommunistaként és antikommunistaként kell értelmezni, mivel a pártprogramok kicserélhetők, a jobb oldalnál inkább szociális beállítottságúak, a bal oldal programja pedig közelebb áll a szabad piacgazdasághoz.

Állami felnőttképzés

Lengyelország tulajdonképpen tehát jó úton halad, mégis igen nagy hiányosságok mutatkoznak főleg az egészségügyben, a szociálpolitikában – a tulajdonképpeni vesztesek a nyugdíjasok és a munkanélküliek – és az oktatáspolitikában, ezen belül is leginkább a továbbképzés területén. A fordulat után teljes mértékben megszűntek a továbbképzésnek

nyújtott állami szubvenciók. A Nemzeti Oktatásügyi Minisztérium ugyan létrehozott egy Továbbképzési Főosztályt, ez azonban semmilyen említésre méltó anyagi eszközökkel nem rendelkezett, amivel a felnőttképzés nem állami intézményeit finanszírozhatta volna. A minisztérium kezdeményezésére mindenesetre sikerült a második képzési út intézményeinek programkínálatait a pusztán iskolarendszerű területen túl is kiterjeszteni, és titkárnó képző, könyvelési, számítógép kezelői stb. tanfolyamokat szerveztek meg. Ezeket azonban a részvételi díjakból kellett finanszírozni. Ezekkel azonban legalább létrejött egy állami továbbképzési intézményi hálózat, amely a magán oktatási cégek mellett biztosítja, hogy az állami felnőttképzés a 49 vajdaságban legalább egy minimális programkínálattal jelen legyen. A különböző szakképesítést nyújtó állami intézmények gomba módjára szaporodtak, mert a szakmai képzés és továbbképzés iránti kereslet természetesen óriási volt. Valamennyi kereskedelmi és irodatechnikai szakmában szükség volt újfajta képzésre, illetve továbbképzésre. Az új technológiák új követelményeket támasztottak, és bizonyos foglalkozás ágakban teljesen új szakképesítést kellett szerezni.

A Nemzeti Oktatásügyi Minisztérium főleg a távtanulási projekt megvalósítását kezdeményezte és ösztönözte. E célra külön létrehozta az országos intézetet, a felnőttképzés állami intézményeinek pedig az volt a feladata, hogy létrehozzák a kapcsolatot tartó és tanácsadó helyeket. Ezek révén minden vajdaságban legalább egy olyan helyet kellett megnyitni, ahol a kapcsolattartás és a tanácsadás lehetősége biztosítva van. A projekttel azonban nincs minden rendben, hiányzik ugyanis az oktatás tartalmi kérdéseinek, tanulási céljainak és a megszerezhető végzettségeknek következetesen végig gondolt koncepciója.

Egy másik, szintén a minisztérium által felkarolt projekt a szakmai gyakorlatot biztosító cégek létrehozását célozta meg. Körülbelül húsz állami továbbképzési központban hoztak létre ilyen – modernül berendezett és modern szerszámokkal valamint eszközökkel felszerelt – műhelyeket. Ezekben a gyakorlati élethez közel álló kereskedelmi és irodatechnikai ismereteket kell közvetíteni. Az ilyen gyakorló cégeknek az értelme az, hogy a résztvevők megismerhetik az üzleti év lefolyását, beleértve a nyitó- és záró mérleg elkészítését is, mégpedig olyan körülmények között, ahogyan ez egy valóságos cégnél is történik. Ehhez mindenesetre hozzátartozik a gyakorló cégek piacának élénk kereskedelmi forgalma is, ezen a téren azonban hiányosságok mutatkoznak. Az egymás között lebonyolított áru vásárlás és eladás nem nagyon megy, következésképpen a gyakorló cégek inkább gyakorló irodákként működnek, és elsősorban az elméleti iskolai oktatáshoz nyújtanak gyakorlati útmutatást. Ennek igen sokféle oka van, közülük a leglényegesebb, hogy a lehető legrealisabb körülmények között megtartott egy éves tanfolyamok, azaz nyolc órai tevékenység a gyakorló cégnél és élénk üzletmenet nem finanszírozható.

Közben megszüntették a Továbbképzési főosztályt, és az állandó miniszter váltás – jelenleg a hetedik miniszter van hivatalban – akadályozza az oktatáspolitikai folyamatosságát. Az állami továbbképzési politikának reményt keltő kezdeményezései 1995-ben megrekedtek, azokat nem folytatták. Akkoriban a minisztérium kezdeményezésére a továbbképzési törvény kidolgozására létrehozta egy munkacsoportot. Ez azonban a tervezeteken kívül soha nem jutott el a munkát lezáró tanácskozássáig. A jelenlegi miniszter az oktatáspolitikai súlypontokat a családra és a nevelésre, valamint az egész köz- és felsőoktatási rendszer reformjára helyezte át. Ebben pedig a továbbképzésnek nincs helye.

A felnőttképzés más gazdasági fenntartói

A hiányzó állami vagy félig állami (állami üzemek) juttatások rendkívül nehéz helyzet elé állították a korábbi rendszerben domináns szerepet betöltő továbbképzési társaságokat. A Szakmai Képzés Társaságán (ZDZ) kívül ezek semmiféle tartalékokkal nem rendelkeztek. A múlt rendszerben ingyen kaptak helyiségeket, és az irodák fenntartásának valamint az ad-

minisztrációnak a költségeit állami üzemekkel és szervezetekkel folyó együttműködés keretében finanszírozták. Ezeknek a társaságoknak most a szabad oktatási piacon kellett megállniuk a helyüket. A konkurencia nagy volt, és ma is az. A szakmai továbbképzésen és a nyugati nyelvek oktatásán kívül alig foglalkoznak más oktatási tartalmak közvetítésével. A Szakmai Képzés Társasága (ZDZ) kedvező helyzetben volt, voltak saját műhelyei és oktató termei, és viszonylag gyorsan tudtak reagálni a munkaügyi hivatalok által is támogatott átképzési elvárásokra. Ezek az átképzési intézkedések mindenesetre elsősorban a rövid távú átképzésekre összpontosítanak, rendszerint három hónapos átképzésekről van szó, és ezért nem tesznek lehetővé semmiféle tényleges szakképesítést. Ez egy olyan dilemma, ami elsősorban az iskolai tanulmányaikat befejező fiatalokat érinti, mivel nincs elegendő szakképzési hely.

Mindehhez súlyosbító körülményként járult hozzá az a tény, hogy a nagy hagyományokkal rendelkező lengyel felnőttképzési intézményeket rendszer immanensen alakították át politikai és propagandisztikus célokra, és megfosztották őket demokratikus gyökereiktől.

Sok bentlakásos népfőiskolát, szövetségi alapon szervezett intézményt, szociáldemokrata beállítottságú munkás klubot, pluralisztikus alapon vagy egyházi fenntartásban működő olvasó termet és könyvtárat felszámoltak, vagy ezek ugyan megtarthatták a nevüket, tartalmi munkájukat azonban a szocialista nevelési célok szolgálatába állították.

A felnőttképzési szervezetek elsődleges óhaja volt, hogy ezt a hagyományt ismét felélesszék. A bentlakásos népfőiskolák például felfedezték történelmi gyökereiket, és munkájukban ezeket folytatták. Főleg vidéken fejtették ki tevékenységüket, és arra törekedtek, hogy ápolják a nemzeti, vidéki kulturális örökséget, és hogy azt a fiataloknak továbbadják. Ápolják tehát a vidéki népművészetet – a színházat, zenét, táncot és éneket – és ez nagyon helyes, mivel a legtöbb kultúrház és könyvtár, főként pedig a vidékiek, megszűnt.

A bentlakásos népfőiskolák egyesülete, vagy ahogyan saját magukat nevezik, a Népi Egyetemek Egyesülete szenvedett attól, hogy nem voltak saját házaik. Az évszázad elejéről származó házaikat átvette az egykori szocialista ifjúság (KISZ), az épületek közül sok időközben felújításra szorul, így ezeket aligha lehet igénybe venni, néhányuk önállósult, vagy szövetségi kezelésben tartják fenn. A bentlakásos népfőiskolák egyesületének mindenesetre nem álltak rendelkezésére. Ebben a helyzetben segítséget a mezőgazdasági iskolák nyújtottak, amelyeknek a kapacitását már nem használják ki teljes mértékben. A vidéki fiatalok a mezőgazdaságban már nem látnak perspektívát, így az oktatási termek és a kollégiumi helyek kihasználatlanok voltak, és ezeket átengedték a népi egyetemeknek. Így időközben egy tucat ilyen jellegű intézmény jött létre, akik tevékenységüket – különböző súlypontokkal – meg is kezdték. Egyesek tevékenységüket főként az ökológiának szentelik, mások a házkörüli gazdálkodásnak és a falusi turizmusnak, valamint az új technológiáknak. Jó néhány egykori mezőgazdasági iskolában tevékenykedő iskolaigazgató és tanár vállalta a népi egyetemek regionális vagy helyi vezetését. Általában elmondható, hogy az egyesület tagjai nagy elkötelezettséggel szentelték és szentelik magukat a különböző feladatoknak és célkitűzéseknek, és ezt gyakran társadalmi munkában végzik. Mindenesetre a népi egyetemek is csak szórványosan képviseltetik magukat, és az ország nagy területein, főként Észak- és Kelet-Lengyelországban – e tekintetben még vannak fehér foltok.

Másfajta fejlődési irányt vett az Általános Műveltség Társaság (TWP), amely egykor monopol helyzetű intézmény volt. Teljes mértékben át kellett állnia az oktatási piac követelményeire. Ez csak azon intézmények vezetőinek sikerült, amelyek elég rugalmasak voltak, és programkínálataikat a keresletnek megfelelően alakították. Az eredmény az, hogy a 49 vajdasági intézményből csak 24 maradt fenn. Az aktív intézmények kínálata kizárólag a szakmai képzésre koncentrálódik, tehát a könyvelésre, számítógép kezelésre, titkárnő képzésre és nyelvtanfolyamokra. Néhány intézmény mindenesetre élt a liberális oktatási- és felsőoktatási törvényhozás adta lehetőségekkel. Ezek ugyanis megengedik magániskolák és

magán főiskolák létesítését. Az állami kapacitás nem elegendő, és ehhez járul még az a körülmény, hogy a szakmai előmenetel szempontjából egyre nagyobb értéket képvisel a főiskolai végzettség, és annak megszerzésére ennek megfelelően egyre többen törekszenek. A főiskolát végzettek százalékos aránya eddig inkább alacsony volt. Van tehát ilyen irányú kereslet, ezen felül fontos szerepet játszik az is, hogy a főiskolai végzettséggel nem rendelkező tanárok a végzettséget utólagosan vagy megszerzik, vagy fel kell hagyniuk az iskolai szolgálattal. Ezért jöttek létre magán pedagógiai főiskolák, de nemcsak ilyenek. Úgyes professzorok tanszékük mellett magán menedzsment és business iskolákat nyitottak, amelyek teljes mértékben a szakmai végzettség megszerzésére specializálták magukat.

Az Általános Műveltség Társaság (TWP) csatlakozott ehhez a trendhez, és pedagógiai főiskolákat alapított, időközben azonban humán tudományi karokat is, amelyek területek széles spektrumával foglalkoznak, így például társadalomtudományokkal és egy lehetséges turizmusra irányuló országismereti fakultással is. Más regionális intézmények pedig tanulmányok folytatását célzó iskolákra specializálódtak, amelyek – képzettség függvényében – egy, illetve két éves tanfolyamok elvégzése után lehetővé teszik az érettségi megszerzését. Bár Lengyelországban az átlagos jövedelem 1200 zloty körül van (tehát körülbelül 340. - \$), a résztvevők meg tudják fizetni a körülbelül 300 dolláros magas tandíjat. És ez az összeg nemcsak az iskolai- vagy főiskolai szemeszterekre vonatkozik. A szakmai alap- és továbbképzési általános tanfolyamok is hasonlóan drágák.

Megállapíthatjuk, hogy az Európai Alapokból, így például a PHARE-ból alig, vagy csak kis mértékben vesznek igénybe pénzeket. Az Általános Műveltség Társaság (TWP) varsói regionális irodájának mindenestre sikerült a DVV Nemzetközi Együttműködési Irodájával közösen a PHARE-program keretében egy – a *Kommunális önkormányzat regionális tanulmánya* című – projektet megvalósítani. E projekt keretében egy éven keresztül tanulmányozták az önkormányzatot. A munkálatokban körülbelül ötven települési képviselő, városi képviselő és közigazgatási dolgozó vett részt. A rendezvényeket havonta egyszer hétfőn (péntek/szombat) tartották, és ezeken a kommunális önkormányzat legfontosabb területeivel foglalkoztak, és mind a régi mind pedig az új szövetségi tartományok német tapasztalatait is tanulmányozták. A rendezvénysorozat olyan eredményes volt, hogy Brüsszel még egy második projektet is jóváhagyott, amely jelenleg folyik, és amely ez alkalommal két évre szól, és tartalmazza a multiplikátorok képzésének programját is. Úgy tervezik, hogy a projekt végén saját erőből is tartanak hasonló rendezvényeket.

Figyelemre méltó tevékenységet fejtenek ki a harmadik életszakaszukban lévő felnőttekkel foglalkozó egyetemek is. Ezeket eredetileg a nyolcvanas években testnevelési főiskolák kezdeményezték, időközben azonban sok városban jöttek létre ilyen egyetemek. Társadalmi munkában dolgozó elnökségek szerveznek az idősebb generáció számára különböző rendezvényeket. Ezeket sokszor tiszteletdíj nélkül tartanak előadásokat egyetemi professzorok, tudományos munkatársak, gyakorlati szakemberek, valamint orvosok, jogászok és gazdasági szakemberek. A programok többnyire alkalmazkodnak a résztvevők érdeklődési területéhez. A résztvevők között egyébként nagyobb arányban vannak a nők. Az ismeretek közlése mellett az egészség gondozás kérdéseivel is foglalkoznak. Az idősebb emberek sportolása volt eredetileg az oka annak, hogy a testnevelési főiskolák kezdeményezték ezeket a rendezvényeket, időközben azonban már az előadások és a társas összejövetelek vették át a vezető szerepet. A harmadik életszakasz egyetemei fontos feladatot teljesítenek az idősebb generáció körében, akik gyakran kirekesztettnek érzik magukat, és ebben a körben viszont a hétköznapokkal szembeni szívesen vett változatosságot látják. Sajnos nincs sok ilyen egyetem, és az is kifogásolható, hogy tagjaik nagy része magasabb szintű végzettséggel rendelkezik, így ezek az intézmények a valóban hátrányos helyzetben lévő időseket nem érik el.

Tudományos továbbképzés

Bár csaknem minden egyetemen a tudományos felnőttképzéssel foglalkozó tanárok oktatnak, a tudomány ezen ága a pedagógiában ennek ellenére csak marginális szerepet töltött be. Alig állt rendelkezésre említésre méltó irodalom, a háború előtti időszak értékes és hagyományokban gazdag kiadványai pedig már nem feleltek meg a valóságnak. Ez a helyzet azonban gyorsan megváltozott. A tudósok felidéztek a felnőttképzés hagyományait, és ezeket úgy írták le, hogy ugyanakkor kapcsolatot teremtettek a mai korrallal. Ezáltal sikerült az andragógiának ismét visszaadni az őt megillető tudományos rangot. Ehhez többek között az a körülmény is hozzájárult, hogy megalapították az új *Andragógiai Tudományos Társaságot*, amelyhez sok egyetemen és főiskolán oktató tudós is csatlakozott. Első tevékenységüként *Felnőttképzés* címmel egy negyedévente megjelenő folyóiratot adtak ki, amelyből mára már 19 szám jelent meg. Ezekben a különböző főiskolákon készült munkákat, recenziókat, de gyakorlati munkákról szóló beszámolókat is jelentetnek meg. Az angol és német nyelven készült rövid összefoglalások a külföldi olvasó számára is bepillantást nyújtanak a lengyel andragógia témáiba. A negyedéves folyóirat mellett megjelenik még egy – a *Felnőttképzés könyvtára* című – kiadványsorozat is. Ebben a sorozatban olyan nagy fontosságú témákkal foglalkoznak, mint például a változásban lévő felnőttképzés – a felnőttképzés professzionálissá tétele – komputer és médiák, tehát főként olyan témákkal, amelyek hasznosak a korszerű fejlesztés szempontjából, és azt elő is segítik. Eddig már 12 kötet jelent meg. A társaság ezen kívül évente országos illetve nemzetközi konferenciákat rendez a felnőttképzés aktuális kérdéseivel kapcsolatban. Végezetül pedig még megemlíteném azt az egy éves posztgraduális tanulmányt, amelyet a toruni egyetemmel együtt bonyolítanak le, és amelyen sok – továbbképzési intézményben dolgozó – pedagógus vesz részt. A tudomány területén is történnek tehát jelentős lépések, amelyekről a magiszteri és a doktori disszertációk növekvő száma is tanúskodik.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a lengyelországi felnőttképzés a nehéz körülmények közepette is megállja a helyét, s főként igaz ez a szakmai továbbképzés vonatkozásában. Az állam nem foglalkozik komolyan a továbbképzéssel, és teszi ezt akkor, amikor olyan erőteljesen törekszenek az Európai Unióhoz való csatlakozásra, és amikor éppen Brüsszel szorgalmazza az alap- és továbbképzési nagy programokat. Az egyes személyek és társadalmi csoportok által történő kezdeményezések ilyen körülmények között különösen figyelemre méltók. Attól persze még messze vagyunk, hogy az ilyen irányú igényeket az ország egész területén ki tudjuk elégíteni. Főként a vidéki és a kisvárosi lakosság van ebben a tekintetben hátrányos helyzetben, de az iskolai tanulmányukat befejezett fiatalokért sem tesznek sokat. S ezen kívül még azt is figyelmen kívül hagyják, hogy a továbbképzési rendezvényeken való részvételből sok ember kireked. Ezeket a rendezvényeket inkább azok látogatják, akik azt anyagilag is meg tudják maguknak engedni. A fennálló szegénység következtében reálisnak nevezhető annak a veszélye, hogy a továbbképzés civiltársadalmi létesítményei a szakmai képzés kizárólagos professzionális központjaivá válnak, és a piaci igényekhez igazodva elit-képzéssel foglalkoznak. A szociális elkötelezettség, a kulturális, politikai életben való részvételt segítő és a kreativitást fejlesztő művelődés pedig valahol megreked.

A politikai fordulat utáni továbbképzés fejlődése szempontjából igen fontos, és nem elhanyagolható körülmény volt a nyugat-európai országok, az USA és Kanada által nyújtott anyagi és eszmei támogatás is. A Szövetségi Köztársaság két fontos projektet támogatott a múltban és teszi ezt a jelenben is. A Szövetségi Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Minisztérium által finanszírozott Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete már 1991-ben létrehozta Varsóban projekt-irodáját, amely elsősorban a lengyel civilszerveződésű felnőttképzési intézményeknek nyújt anyagi és pragmatikus támogatást. Egy másik, a Szövetségi Oktatási, Tudományos, Kutatási és Technológiai Minisztérium által

finanszírozott projektnek a célja pedig a határ közeli német-lengyel együttműködés támogatása volt. A projektiroda székhelye az Odera menti Frankfurtban volt, és tevékenységét az Odera mentén Szczecin és Görlitz között fejtette ki. Ezt a projektet sajnos nem sikerült folytatni, de sok, a projekt keretében beindított kezdeményezést, ma is folytatnak.

A főként a kilencvenes évek elején nyújtott külföldi segítség hozzájárult ahhoz, hogy a lengyel felnőttképzés a nehéz időket némileg át tudta hidalni, és ma már jobb kilátásai vannak.

ROLF ARNOLD: ÚTON A „DUÁLIS MÓDON MŰKÖDŐ” EGYETEM FELÉ

Ha a távtanulmányokkal vagy distance education-nel kapcsolatban folyó nemzetközi vitát figyeljük (vö. többek között Peters 1996), akkor az a benyomásunk támad, hogy ez a vita igen erőteljes mértékben didaktikai kérdések körül folyik, és alig vesz tudomást (többek között Dikau 1994, Hauck 1994) a távtanulás innovációjának az oktatási- és felsőoktatási politika egész területére gyakorolt rendszert befolyásoló hatásairól. Ilyen szempontból mondhatjuk, hogy a Holmberg által (vö. Holmberg 1989) a távoktatás minőségi „mércejét” meghatározó kritériumoknak az alapját első sorban didaktikai igények képezik, amelyeknek célja az, hogy az akadémikus vita egész stílusát átvigyék az önszerveződésű, autonóm tanulásra. A nyitottságot (openess) ennek során túlnyomó részt reform orientáltaságú didaktikai perspektivaként értelmezik, aminek az a célja – mint ahogyan ezt Otto Peters nemrégiben megállapította –, hogy a felnőttek számára további tanulási lehetőségeket teremtsenek, ami a didaktika nyelvén szólva azt jelenti, hogy felnőttkoruk adekvát felsőoktatási tanulmányokat fejlesszenek ki. És ugyanakkor annyiban változtassák meg a professzorok és a diákok közötti hagyományos viszonyt, amennyiben a tanulást fokozottabb mértékben a tanulók maguk határozzák meg (Peters 1995).

A távtanulmányoknak ezen kívül azonban van még egy oktatási- illetve felsőoktatási politikát érintő dimenziója is, amiről eddig azonban csak szórványosan folytak viták. Értem ezen az *egyetemek és főiskolák határainak fellazítását és strukturáinak megváltoztatását a távtanulási elemeknek az eddig kizárólag első képzést nyújtó egyetemeken és éppen az egyetemeken történő bevezetése illetve elterjesztése révén*. A Szövetségi Kormány és a Tartományok Bizottsága által évek óta támogatott strukturáknak ilyen fajta elegyítése egyértelműen előkészíti a *duális módon működő egyetemek* (dual mode universities) kialakulását, amelyeket már régebb óta ismerünk Ausztráliából, de Angliából is². Míg azonban az ausztráliai vegyes strukturák kialakításánál még érezhetően a hagyományos egyetemi tanulmányok mintája az uralkodó, és rendszerint arra törekszenek, hogy a hagyományos face-to-face oktatás arányát növeljék, azaz a távoktatásban is biztosítsák a hagyományos stúdium elemeit, addig az újabb nálunk célként kitűzött eljárási mód – és így szól első tézisem – *a hagyományos egyetemeknek a távoktatási módszerek felé való nyitása* – egy fordított irányú hatás lehetőségeit is magában rejti, nevezetesen a nappali tagozatos főiskolai tanulmányoknak a felnőttkor adottságainak megfelelőbb optimalását. Vajon a *hagyományos egyetemeknek a távoktatási módszerek felé való nyitása tehát egy – pozitívan értelmezett – „trójai ló-e”, amelynek segítségével a felnőttpedagógiai és résztvevőkre orientálódó elvek benyomulhatnak az akadémikus frontális oktatás fellegrárába?*

² Így Keegan említi meg, hogy Angliában számos „hagyományos egyetem” távoktatási programokat is kínál, ugyanakkor ezeknek az egyetemeknek az esetében elsősorban egykori „politechnics”-ről van szó (Keegan 1996).